

Danske nationalindkomstberegningers historie

Ole Hyldtoft

Institut for Historie, Københavns Universitet

SUMMARY: The history of Danish national accounts dates back to V. Falbe-Hansen's estimate from 1873 of the national wealth, followed in 1880 and 1885 by Michael G. Mullhall's and William Scharling's calculations of the national income. The rural-urban struggle brought national income accounts into focus shortly before the First World War. Which sector was the bigger and more dynamic, agriculture or industry? It was mainly on the basis of this issue that Denmark, at an early stage, based its national accounts on production statistics and was among the international pioneers in the compilation of detailed input-output tables, later to be further developed into the Danish commodity flow system.

Nationalindkomstberegninger er ikke nogen ny øvelse. I 1885 introducerede professor William Scharling temaet med følgende ord:

Til at opgøre størrelsen af det udbytte, som de forskellige arter af erhvervsvirksomhed giver, savnes ganske det fornødne materiale. Lige så lidt er man i stand til at konstatere det samlede udbytte af al erhvervsvirksomhed her i landet (Scharling, 1885).

Denne manende indledning afholdt ikke Scharling fra at beregne Danmarks nationalindkomst i 1870 og 1880, og siden har danske statistikere og nationaløkonomer med stadig kortere mellemrum foretaget tilsvarende opgørelser, der efterhånden også er blevet suppleret med historiske serier. Selv den nyeste statistik indleder dog rutinemæssigt med, at "nationalregnskabsstatistikken nødvendigvis i et vist omfang bygger på skøn og antagelser" (fx Danmarks Statistik, 1989). Det følgende giver en oversigt over de danske nationalindkomstberegningers historiske udvikling med hovedvægten på de tidlige faser. For at stille de ældre beregninger i perspektiv vil de blive sammenlignet med K. Bjerke & N. Ussing og Sv. Aa. Hansens historiske serier, uden at de sidstnævnte derfor skal opfattes som en slags facitliste (Bjerke og Ussing, 1958, og Hansen, 1974).

Artiklen er en udvidet version af forfatterens indlæg ved temamødet om Historiske nationalindkomstberegninger, arrangeret af Dansk Forening for Økonomisk og Social Historie d. 29. sept. 1992. Jeg takker Jørgen Peter Christensen, Sv. Aa. Hansen, Niels Kærgård, Poul Milhøj, Gunnar Viby Mogensen, Carl-Axel Nilsson og Niels Ussing for kyndige og nyttige kommentarer til manuskriptet.

Danske nationalindkomstberegningers historie

Ole Hyldtoft

Institut for Historie, Københavns Universitet

SUMMARY: The history of Danish national accounts dates back to V. Falbe-Hansen's estimate from 1873 of the national wealth, followed in 1880 and 1885 by Michael G. Mullhall's and William Scharling's calculations of the national income. The rural-urban struggle brought national income accounts into focus shortly before the First World War. Which sector was the bigger and more dynamic, agriculture or industry? It was mainly on the basis of this issue that Denmark, at an early stage, based its national accounts on production statistics and was among the international pioneers in the compilation of detailed input-output tables, later to be further developed into the Danish commodity flow system.

Nationalindkomstberegninger er ikke nogen ny øvelse. I 1885 introducerede professor William Scharling temaet med følgende ord:

Til at opgøre størrelsen af det udbytte, som de forskellige arter af erhvervsvirksomhed giver, savnes ganske det fornødne materiale. Lige så lidt er man i stand til at konstatere det samlede udbytte af al erhvervsvirksomhed her i landet (Scharling, 1885).

Denne manende indledning afholdt ikke Scharling fra at beregne Danmarks nationalindkomst i 1870 og 1880, og siden har danske statistikere og nationaløkonomer med stadig kortere mellemrum foretaget tilsvarende opgørelser, der efterhånden også er blevet suppleret med historiske serier. Selv den nyeste statistik indleder dog rutinemæssigt med, at "nationalregnskabsstatistikken nødvendigvis i et vist omfang bygger på skøn og antagelser" (fx Danmarks Statistik, 1989). Det følgende giver en oversigt over de danske nationalindkomstberegningers historiske udvikling med hovedvægten på de tidlige faser. For at stille de ældre beregninger i perspektiv vil de blive sammenlignet med K. Bjerke & N. Ussing og Sv. Aa. Hansens historiske serier, uden at de sidstnævnte derfor skal opfattes som en slags facitliste (Bjerke og Ussing, 1958, og Hansen, 1974).

Artiklen er en udvidet version af forfatterens indlæg ved temamødet om Historiske nationalindkomstberegninger, arrangeret af Dansk Forening for Økonomisk og Social Historie d. 29. sept. 1992. Jeg takker Jørgen Peter Christensen, Sv. Aa. Hansen, Niels Kærgård, Poul Milhøj, Gunnar Viby Mogensen, Carl-Axel Nilsson og Niels Ussing for kyndige og nyttige kommentarer til manuskriptet.

Tabel 1. Danmarks nationalformue o. 1871 og o. 1884. Årets priser.

Formuetype	o. 1871 Mia. kr.	o. 1884 Mia. kr.
Den dyrkede jord inkl. skove og tiende	2,3	2,5
Landbrugsbygninger		1,0
Besætninger m.v.	0,3	0,5
Faste ejendomme i byerhvervene	0,6	1,0
Jernbaner, handelsflåde m.v.	0,1	0,2
Redskaber, indbo, varer m.v.	0,6	1,5
Kontante penge og guldbarer	0,1	0,1
Udenlandske tilgodehavender	0,2	0,0
I alt	4,2	6,8

Kilde: Falbe-Hansen, 1873 og 1885a.

Forhistorie

Den ældst kendte nationalindkomstberegning blev publiceret af englænderen William Petty i 1665. Ligesom sine nærmeste efterfølgere var den et barn af datidens politiske aritmetik. Stærkere fodfæste fik det nye område med Gregory King og Arthur Youngs beregninger henholdsvis o. 1688 og o. 1770. I det 18. århundrede bredte metoden sig videre til Frankrig og Rusland, og i det 19. århundrede kom USA (1843), Østrig (1861) og Tyskland (1863) til som nogle af de første lande (Studenski, I, 1958, og Kendrick, 1970). I Skandinavien skal Finland (1881) have været tidligst, fulgt af Danmark i 1885, Norge i 1891, og Sverige øjensynligt så sent som i 1924 (Hjerpe, 1989, 33, og Aukrust, 1992).

De danske merkantilister ser ikke ud til at have kastet sig ud i egentlige nationalindkomstberegninger. Måske fordi de lå nærmere ved den mere praktisk orienterede tyske kameralisme. Ved sine konkrete initiativer i form af 1688-matriklen og den første folketælling i 1769 fik den danske regering imidlertid et rimeligt og nyttigt overblik over det daværende samfunds kapital og arbejdskraft og dermed over dets produktionsevne.

Nationalformue og kapital

Da den nye chef for Statistisk Bureau, V. Falbe-Hansen, i 1873 publicerede den først kendte danske nationalregnskabsberegning, var sigtet ikke nationalindkomsten, men i stedet Danmarks nationalformue o. 1871 (Falbe-Hansen, 1873). Et emne, nationens rigdom, der både havde nationalistiske undertoner og rødder tilbage til merkantilisterne, selv om det også indtog en central plads hos Adam Smith og de øvrige klassiske økonomer. Inspirationen kan Falbe-Hansen have hentet på sine uddannelsesrejser til England og USA. Pionerundersøgelsen blev senere fulgt op af en ny beregning for 1884 og endog med en række skøn over niveauet tidligere i århundredet (Falbe-Hansen, 1885a og 1885b).

Sagt meget kort, bygger Falbe-Hansen for landbruget på værdien af hartkornet og kvægbesætningerne, og for byerne på brandassurancesummerne. Han når frem til, at nationalformuen steg fra 4,2 mia. kr. i 1871 til 6,8 mia. kr. i 1884. Priseniveauet var næsten det samme de to år. For at finde kapitalapparatet skal statens kapital lægges til, mens "kontante penge og guldbarer", udenlandske tilgodehavender, og privat bohav og klæder til gengæld skal fradrages¹. Især den sidste post er vanskelig at udskille fra redskaber m.v.

Generelt volder det usikre datagrundlag, de varierende dækningsgrader og værdisætningerne store vanskeligheder. En hovedpart af den konstaterede vækst lå på løsøret inkl. privat bohav og beklædning, som skal være vokset fra 0,6 mia. kr. i 1871 til 1,5 mia. kr. i 1884, men de to beløb er næppe direkte sammenlignelige. For ejendommene benytter Falbe-Hansen i byerne brandassurancen, på landet i 1871 statistikken over ejendomsalg, men skifter i 1884 over til kreditforeningernes taksationer, der begge relateres til hartkornet. For alle gælder, at det er vanskeligt at gennemskue vurderingsgrundlaget og navnlig den successive opdatering af værdierne.

Lignende beregninger over nationalformuen blev foretaget af Skattekommissionen for 1899-1900, og for 1909, 1916 og 1927 af Jens Warming i de forskellige udgaver af hans Danmarks Statistik (Warming, 1913, 1920 og 1930).² For tiden efter 2. verdenskrig foreligger flere længere serier af forskellig proveniens. Senest har Niels Kærgård til dels på et nyt grundlag udarbejdet årlige serier for hele perioden fra 1845-1981 (Kærgård, 1991). Fælles for de efterhånden ganske mange kapitalberegninger er, at deres bæredygtighed er omdiskuteret, og sådanne kapitalserier indgår da heller ikke i Danmarks Statistiks løbende publikationer.

William Scharling, Nationalindkomsten 1870 og 1880

I 1885 publicerede professor i statsøkonomi, William Scharling, den ældste danske nationalindkomstberegning. Det skete i det afsluttende kapitel af Danmarks Statistik bd. I under overskriften "Nationalindkomst – Arbejds løn" (Scharling, 1885). Bag lå formentlig først og fremmest en faglig, statistisk interesse og nysgerrighed, der grænsede til det encyklopædiske. De forskellige sammenligninger med udlandet, som især gjaldt løn-

1. På grund af dataproblemer indgår "udenlandske tilgodehavender" ikke i Falbe-Hansens beregning for 1884. I 1891 søgte han desuden at få et overblik over statens kapital, dog med begrænset succes (Falbe-Hansen, 1891).

2. Warming kunne bl.a. støtte sig på de nye ejendomsvurderinger, og beregningen for 1927 fremlægges i en terminologisk ret avanceret form såvel efter art, anvendelse, ejer og ejerform. Under 2. verdenskrig udarbejdede Professorudvalget (V. Kampmann) skøn for årene 1939 og 1945 (Økonomiske Efterkrigsproblemer, 1945), og fra 1949-65 foreligger årlige opstillinger, udarbejdet af Danmarks Statistik for Det Økonomiske Råd, der for tiden frem til 1978 er fortsat og revideret i Finanstidende af P. Døssing med samlede tal for hele perioden 1950-78 (Det Økonomiske Råd, 1968, og Finanstidende, 1979). Oplysningerne om Kampmann og Døssing skyldes P. Milhøj. Kærgård (1991, 69-82) giver en oversigt over de ældre beregninger.

niveauet, har desuden et nationalistisk anstrøg. Begge træk havde Scharling fælles med sine samtidige udenlandske kollegaer (Kendrick, 1970).

Scharlings betegnelse nationalindkomsten benyttes også i dag, og at dømme efter den praktiske datakonstruktion var målet en nettoopgørelse af de samlede indkomster i alle erhverv. Denne tilgang var nok almindelig blandt praktiske statistikere i udlandet, men havde endnu ikke fodfæste i datidens økonomiske teori. I forlængelse af klassikerne opfattede John Stuart Mill ikke serviceerhvervene som egentligt producerende erhverv, og i endnu mindre grad gjaldt dette for fysiokraterne og Karl Marx. Først med Alfred Marshall's "Economics of Industry" (1879) og hans "Principles of Economics" (1890) slog den moderne opfattelse for alvor igennem i den økonomiske teori (Kendrick, 1970).³

Også Scharlings praktiske beregning af nationalindkomsten fortjener opmærksomhed for sine principper. Opgørelser af nationalindkomst og nationalprodukt kan ske efter tre forskellige metoder. Den indkomststatistiske metode, der bygger på de erhvervede indkomster, den produktionsstatistiske metode, som tager udgangspunkt i produktionen i de enkelte erhverv med fradrag af rå- og hjælpestoffer, og den anvendelsesorienterede metode, der knytter sig til forbrug og investeringer. Med korrektioner for forholdet til udlandet giver de tre metoder samme hovedresultat.⁴ Som de fleste andre tidlige beregninger vælger Scharling den indkomststatistiske metode.

Han tager udgangspunkt i ansættelserne til den ekstraordinære indkomstskat for året 1870. På grundlag af sine lønundersøgelser skønner han, at indtægtsniveauet for de ikke skatteansatte familier i gennemsnit lå på 700 kr., 600 kr. og 400 kr. i henholdsvis København, købstæderne og landdistrikterne, og for enlige på henholdsvis 400 kr., 400 kr. og 200 kr. Ved desuden at tage hensyn til nogle tabeltekniske problemer når han frem til et skøn for den samlede nationalindkomst i 1870 på 374 mio. kr. For at finde et niveau for indkomsten i 1880 tager han dernæst udgangspunkt i de løbende indkomstansættelser i København, hvor han beregner sig frem til en stigning i indkomsten pr. indbygger fra 1870 til 1880 på 10%, som han derefter generaliserer til hele landet med et slutresultat på ca. 453 mio. kr. i 1880 til følge. Beregningerne fik en lang levetid. Tallet for 1870 gentages så sent som i 1930 af Jens Warming (1930, 459).

Scharling er klar over, at hans beregninger "er – til dels ikke lidet – for lave", og i supplementsbindet fra 1891, at de må antages "gennemgående at være alt for lave". Både ni-

3. Teoretisk er Scharlings fremstilling dog knapt så klar. Hans kapitel er det tredje og sidste i afsnittet om "Kapital og arbejds løn", hvor første kapitel består af Falbe-Hansens ovennævnte redegørelse for "Nationens formue", det andet af Scharlings behandling af "Den disponible kapital", der drejer sig om de fra den årlige opsparing overførte beløb til kreditmarkedet, mens det her relevante tredje kapitel domineres af et fyldigt afsnit om arbejds lønnen i landbrug, håndværk og industri, og afsluttes med nationalindkomstens fordeling på indkomstgrupper. Efter moderne terminologi er kapitlet en ujevn sammenblanding af fysisk kapital og pengekapital, og af husstandsindkomster og faktoraflønning.

4. Eventuelt kan man opstille en fjerde metode, knyttet til aflønningen af produktionsfaktorerne, d.v.s. løn og kapitalindkomst.

Tabel 2. Danmarks nationalindkomst 1878-1895. Mio. kr. Løbende priser.

År	Landbrug		Andre erhverv		I alt	
	Mulhall	Sv.Aa.H.	Mulhall	Sv.Aa.H.	Mulhall	Sv.Aa.H.
o. 1878	490	326	254	432	744	758
1880	672	377	182	463	854	840
1890	563	365	636	600	1199	965
1895	381	361	671	678	1053	1039

Anm.: Mulhalls tal er omregnet efter 1 £ = 18,16 kr.

Kilde: Mulhall 1880, 1885, 1892 og 1899; Hansen, 1974.

veauet i 1870 og væksten fra 1870 til 1880 viser sig dog at være så meget for lave, at de må karakteriseres som misvisende. Bjerke & Ussing nåede i 1958 frem til, at nettofaktorindkomsten snarere lå på 562 mio. kr. i 1870 og 714 mio. kr. i 1880, d.v.s. henholdsvis 50% og 58% højere end hos Scharling.⁵

Michael G. Mulhall. Den første beregning

Scharling var imidlertid ikke den første. Allerede i 1880 bragte den kendte engelske statistiksamlers Michael G. Mulhall en beregning over Danmarks nationalindkomst ca. 1878 i bogen "The Progress of the World". I de følgende år ajourførte Mulhall med jævne mellemrum sin beregning (Mulhall 1880, 1885, 1892 og 1899). Det fremgår ikke tydeligt, om det drejer sig om netto- eller bruttoopgørelser, men det sandsynlige er brutto-størrelser.⁶

Bortset fra Mulhalls vel høje værdi for 1890 er ligheden med Sv. Aa. Hansens tal for den samlede bruttofaktorindkomst slående (tabel 2). Brydes tallene op på landbrug og byerhverv, hører overensstemmelsen dog op, bortset fra de seneste tal for 1895. Mulhall har forholdsmæssigt alt for høje værdier for landbruget, især de to første år. Da Mulhall

5. Omkring halvdelen af det højere niveau i 1870 synes at ligge i en for lav beregning af de ikke-skatteansatte hos Scharling, mens den anden halvdel skyldes manglende hensyntagen til, at skatteansættelserne undervurderer de reelle indkomster (Bjerke og Ussing, 1958). Den lavere vækst fra 1870 til 1880 hos Scharling, 21% mod 27%, ligger navnlig i en uforsigtig anvendelse af folketællingernes oplysninger om, at antallet enkeltlevende personer i København skulle være faldet fra 1870 til 1880. Det undrer, at Scharling ikke er opmærksom på dette problem, idet han selv tidligere i samme bind siger, "at der aldeles ingen grund er til at tro på en nedgang i de eneboende personers antal" (Scharling, 1885, 540).

6. I 1892 fortæller Mulhall, at beregningerne er foretaget på følgende måde: "90% of agricultural values (produktionsværdien), 90% of mining, 60% of manufactures. Transport is computed at 10% on the gross value of agriculture, mining and manufactures; house-rent, according to assessed valuation or the nearest estimate; commerce, 10% on imports and exports; shipping, 30 s. per ton yearly of carrying power; banking, 5% on banking power; and furthermore an allowance of 10%, on the total of the preceding eight items, to cover the earnings of domestic servants, learned professions, army, police, civil service etc." (Mulhall, 1892, 320). Beregningsmåden har flere træk til fælles med Sv.Aa. Hansens tilgang 80 år senere.

ikke dokumenterer sit datagrundlag nærmere, kan man kun gisne om årsagen til denne skævhed. En nærliggende grund kunne være, at Mulhall fejlagtigt er gået ud fra, at hele befolkningen i landdistrikterne ernærede sig ved landbrug. Trods dette problem virker det imponerende, at kyndige udlændinge i datiden kunne komme så tæt på et rimeligt skøn over den danske nationalindkomst. Mulhalls tals har bestemt ikke et Mickey Mouse præg, som D.C.M. Platt nyligt har hævdet (Platt, 1989).⁷

Kampen mellem land og by. Alex. Foss og Chr. Sonne

Med Alex. Foss' store tale i 1912 om "Danmark som industriland" kom nationalindkomsten for alvor i centrum (Foss, 1912). Store dele af industrien og de øvrige byerhverv opfattede specielt den almindelige indkomstbeskatning fra 1903 og toldloven fra 1908 som et anslag fra landbruget mod deres interesser. For at fremme industriens synspunkter havde den tungere del af erhvervet i 1910 taget initiativ til oprettelse af Industrirådet, og det var som formand for dette nye organ, at Foss i marts 1912 holdt sin berømte tale, der krævede en større politisk hensyntagen til industriens interesser.⁸ Argumentationen hvilede på et veludviklet teoretisk og talmæssigt grundlag. Teoretisk var talen lagt op som en moderne – omend noget malthusiansk – vækstanalyse, med en udførlig diskussion af produktionsfaktorerne arbejdskraft, kapital, råstoffer og teknologi. Ved forskellige fremskrivninger nåede han til, at hovedopgaven for Danmark i den kommende menneskealder fra 1912 til 1950, bestod i at skaffe beskæftigelse i industri og håndværk for en befolkningstilvækst på 800.000 mennesker.

Ved kapitalberegningerne støttede Foss sig på Falbe-Hansens tal for 1885 og Skattekommissionens tilsvarende opgørelse for 1900. Derimod lå der et større udredningsarbejde bag de centrale tal for landbrugets og industriens produktion, der var udarbejdet af henholdsvis kontorchef i Industriforeningen Rasmus Berg, og den unge cand.polit. sekretær Otto Himmelstrup.⁹ For landbruget blev resultatet på grundlag af en produktionsstatistisk metode, at erhvervets produktionsværdi i 1911 lå på ca. 860 mio. kr. (jfr. Sv. Aa. Hansens tal på 776 mio. kr). Ved en tilsvarende opgørelse af industrien var udgangspunktet produktionsværdierne i 1905 efter Håndværks- og industritællingen, der på grundlag af bl.a. oplysninger i Dansk Industriberetning blev fremadregnet til 1911. Resultatet blev en produktionsværdi for industrien på 558 mio. kr., eller hele to tredjedele af

7. Mulhall giver også tal for den danske nationalformue. De lyder så overbevisende som 6,4 mia. kr. o. 1878, 6,6 mia. kr. i 1880 og 7,3 mia. kr. i 1888. I forbindelse med skønnet for 1888 nævner han, at "Falbe" skønner nationalindkomsten i 1885 til at være 6,8 mia. kr., eller 8% lavere end Mulhalls egen skøn for 1888. Trods anstrøget af distance fra Falbe-Hansen, tyder denne velorienterede oplysning på en vis sammenhæng. Da Falbe-Hansen under alle omstændigheder kom før Mulhall, vil Mulhalls formuetal ikke blive kommenteret yderligere.

8. Blandt væsentlige forløbere var to indlæg af Julius Wulff (1906) og Alex. Foss (1907).

9. Begge og ikke mindst Otto Himmelstrup havde måske også en finger med ved det teoretiske oplæg. Sidstnævnte blev i 1917 engageret af "fjenden" som sekretær for De samvirkende danske Landboforeninger.

det tilsvarende tal for landbruget. I disse tal er mejeriernes smørproduktion regnet til landbrug, selv om den "aldeles ubetinget må regnes som industriprodukt". Hvis smørret overføres til industrien, "hvad der ville være fuldkommen berettiget", ville industriens produktion vokse til 796 mio. kr. (mod 622 mio. kr. i landbruget). Da beregningerne gælder produktionsværdien og ikke værditilvæksten, er en sådan samlet overflytning naturligvis misvisende.¹⁰

Foss sammenlignede dernæst sine produktionstal med beregninger over den årlige indtægt på grundlag af skattestatistikken, der viste, at landbrugets indtægt i 1911 lå på 290 mio. kr. mod 282 mio. kr. for industri og håndværk. Pointen var den samme, allerede i 1911 lå den samfundsmæssige betydning af industri (og håndværk) fuldt på højde med landbruget. Desuden noterede Foss, at en sammenligning mellem de to beregningsmetoder viste, at landbruget gennemsnitligt anslår deres indtægter alt for lavt, "noget, man jo længe har anet, men nu med afgørende vished kan sige er tilfældet".

Talen vakte betydelig opsigt og blev flittigt kommenteret i tidens presse. Den påkaldte sig også en videnskabelig reaktion. Denne opgave tilfaldt en af landbrugets ledende organisationsfolk, forpagter Chr. Sonne fra Landhusholdningsselskabet, der i et foredrag i Nationaløkonomisk Forening i dec. 1913 om "Danmark som landbrugsland" omhyggeligt gennemgik Foss' beregninger og fremlagde alternative opstillinger. Sonne havde ligeledes søgt fagkyndig bistand, fra den unge cand.polit. Christian Olsen, assistent i Statistisk Departement (Sonne, 1914).

Sonne satte straks fingeren på et svagt punkt i Foss' beregninger. Opgaven bestod ikke i at finde erhvervenes produktionsværdi (bruttoproduktionsværdi), men derimod deres nettonationalprodukt (nettoproduktionsværdi), d.v.s. produktionsværdien med fradrag af rå- og hjælpestoffer, forrentning og amortisation.¹¹ En sammenligning mellem produktionsværdierne stiller naturligvis vareforarbejdende erhverv som håndværk og industri særlig gunstigt. På grundlag af en indkomststatistisk metode med støtte i lønoplysninger og skattestatistik, når Sonne frem til, at den samlede indtægt ("nettoproduktionsværdi") for industri og håndværk inkl. mejerier i 1911 lå på ca. 355 mio. kr. (jfr. en BFI hos Sv.Aa. Hansen på 488 mio. kr. i 1911). For landbruget tager han udgangspunkt i Foss' produktionsstatistiske beregning og foretager derefter de nødvendige fradrag, hvorefter erhvervets "nettoproduktionsværdi" i 1911 anslås til 503 mio. kr. (jfr. B & U's NFI på 529 mio. kr. i 1911). Med disse skøn – der er beregnet efter en forskellig metode og vel høje for landbruget og vel lave for håndværk og industri – havde Sonne fået gen-

10. Mejerier og slagterier er et udmærket eksempel på, hvorledes ideologiske og politiske hensyn påvirker statistikkens udformning. I 1939 fortalte Viggo Kampmann åbenhjerteligt til kollegaer i Oslo, at årsagen til, at mejerier og slagterier ikke var overført til industrien, lå i, at en sådan overførelse "under de forhåndværende politiske forhold kan give anledning til megen kritik" (Beretning, 1940, 132). Først fra midten af 1970'erne blev mejerier og slagterier som i andre lande skilt ud fra landbruget og overført til industrien.

11. I stedet for afskrivningerne taler Sonne om forrentning og amortisation. Denne tidstypiske, men for en moderne betragtning forkerte tilgang, skal ikke nærmere kommenteres her.

etableret landbrugets førende stilling i den danske samfundsøkonomi. Videre når han afsluttende frem til den (misvisende) konklusion, at produktionen pr. capita var pænt højere i landbruget (477 kr.) end i håndværk og industri (441 kr.).¹² Med disse tal var der især grund til at satse på landbruget i den fremtidige udvikling.

Foss' fyldige svar til Sonne var koncentreret om skattestatistikken og Sonnes forskellige metode til beregning af indkomsten i de to erhverv (Sonne, 1914). Hvis Sonne havde ret med hensyn til landbrugets arbejdsindtægt, betalte landbruget kun indkomstskat af 40% af sine indtægter. "Er det lige og almindelig ret?" Foss mente dog, at situationen var knapt så gal. Ved at arbejde videre med skattestatistikken fik han genetableret industri og håndværks større rolle med en "nettoproduktionsværdi" på 390 mill. kr. mod 360 mio. for landbruget (uden tvivl en undervurdering af landbrugets relative størrelse), og en produktion pr. capita på henholdsvis 480 kr. og 341 kr.

Striden mellem land og by bragte således nationalindkomstberegningerne i fokus kort før 1. verdenskrig. De forskellige indlæg bidrog til en begyndende metodisk afklaring. Det gjaldt dels begrebsapparatet, dels en udkrystallisering af henholdsvis den produktions- og den indkomststatistiske metode. Opgørelserne dækkede kun de "vigtigste" erhverv, men under diskussionen blev opmærksomheden efterhånden også rettet mod de tertiære erhverv. To ideologiske og politiske temaer dominerede diskussionen. For det første, hvilket erhverv var det største og mest dynamiske, landbrug eller industri, og for det andet, hvem snød mest i skat? Disse to stridspunkter fortsatte i de følgende 35 år med at være den vigtigste motor bag nationalindkomstberegningerne. Mere fagligt orienterede statistiske interesser kom i anden række.

Nationalindtægten

Indførelsen af den almindelige indkomstskat i Danmark i 1903 betød, at statistikerne fik et nyt, fyldigt materiale til at skønne over nationalindkomsten. Ligesom i andre lande blev denne udfordring taget op i Danmark. På grundlag af de ansatte indkomster beregnede Statistisk Bureau for 1903 og 1908 den såkaldte "nationalindtægt", der omfattede de ansatte indkomster med tillæg af betalte skatter og et skøn over indkomsterne for ikke-skatteansatte (Statistisk Bureau, 1906 og 1912). Fra 1917 (skatteåret 1918/19) og fremefter blev denne nationalindtægt løbende offentliggjort i de årlige hæfter af Statistiske Meddelelser om indkomstansættelserne og i Statistisk Årbog. Materialet blev hyppigt anvendt i datiden til konjunkturundersøgelser, analyser af indkomstfordelingen m.v. (Lomholt, 1936, og Viby Mogensen, 1987, 179-89).

Beregningerne tog imidlertid ikke hensyn til underdeklarationen, d.v.s. for lavt ansatte indkomster. Også dengang var det svært at skønne over det konkrete omfang af un-

12. Efter Bjerke og Ussing var nettofaktorindkomsten pr. person i arbejdsstyrken i landbrug og byerhverv i 1911 henholdsvis 974 kr. og 1499 kr. (Bjerke og Ussing, 1958).

derdeklarationen. Jens Warming skønner niveauet for 1908 til mindst 20% (Warming, 1913, 482). I en analyse af forholdene i 1916, når skatteeksperten Im. Bang frem til o. 33% som et sandsynligt niveau. Han beregner derefter nationalindtægten til ca. 3,1 mia. kr., et niveau som stemmer pænt med på Sv.Aa. Hansens BFI for 1916 på 3,8 mia. kr. (Bang, 1918, og Hansen, 1974). I en detaljeret undersøgelse af forholdene i 1927 efter den "personlige" eller indkomststatistiske metode vælger Th. Kristensen en fælles underdeklaration på 13% og får derefter en nationalindkomst på 3,8 mia. kr., der imidlertid ligger væsentligt under Bjerke og Ussings NFI for 1927 på 4,6 mia. kr. (Kristensen, 1930).

Problemerne kompliceres af usikkerhed omkring, hvad der skulle deklareres. Desuden varierer underdeklarationen mellem de enkelte erhverv og for de forskellige sociale grupper. Til dels i forlængelse heraf har underdeklarationen formentlig haft en langtidstrend. Ydermere svingede underdeklarationen med konjunkturerne. Ved at sammenligne landbrugets skatteansættelser for 1921 til 1930 med regnskabsresultaterne fra Det landøkonomiske Driftsbureau fandt K. J. Kristensen frem til, at skatteansættelserne i dårlige år lå noget over regnskabsresultaterne, men til gengæld langt under i gode år (Kristensen, 1932).

Dette til trods kan skattematerialet være nyttigt til en række formål, herunder også til at supplere nationalindkomstberegningerne. Men den rene indkomststatistiske metode på grundlag af skattematerialet førte ikke til almindeligt accepterede beregninger af nationalindkomsten, og gav navnlig ikke noget svar på nøglespørgsmålene, hvilket erhverv er størst, og hvem unddrager sig især beskatningen?

H.N. Skade og Statistisk Departement

I mellemkrigstiden udarbejdede stadig flere lande nationalindkomstberegninger, der nu helt overvejende blev foretaget af de centrale statistiske myndigheder (Studenski, I, 1958, og Kendrick, 1970). De nævnte beregninger over nationalindtægten falder i tråd med denne tendens. Umiddelbart synes dette også at gælde for det næste store skridt i den danske tradition, H.N. Skades to artikler om "Industriens og landbrugets forædlingsværdi i årene 1924-26" og "Erhvervenes samfundsmæssige udbytte (i 1929)" fra henholdsvis 1928 og 1932 (Skade, 1928 og 1932). Cand.polit. H.N. Skade var fuldmægtig og fra 1931 ekspeditionssekretær i Statistisk Departement, og hans første artikel fra 1928 blev publiceret i forlængelse af en artikel "Om beregning af forædlingsværdien", skrevet af Departementets chef, Adolph Jensen (Jensen, 1928).

I praksis var forholdene dog mere komplicerede. Skade knytter forståeligt nok an til sin chefs forudgående "korrekt definerede forædlingsværdi", men ellers er der en verden til forskel mellem de to forfattere. Deres sigte og forbilleder er forskellige, ligesom deres begrebsapparat har en forskellig tone. Skades er kontinentalt orienteret. Efter Adolph Jensens synspunkt var Skades artikel et eksempel på beregning af forædlings-

værdien i dansk industri, "hvor der tillige er gjort et forsøg på at gennemføre en tilsvarende beregning for landbruget". En beregning som lå i forlængelse af franske undersøgelser helt tilbage fra 1860'erne. Det var ikke særligt revolutionerende, men Skade sigtede tydeligvis langt højere. Allerede artiklen fra 1928 indeholder sammenstillede overslag for industri, håndværk og landbrug, og i 1932 er beregningerne udvidet til samtlige erhverv.

Som baggrund for at nationalindkomstberegninger er blevet mere og mere almindelige i de forskellige lande, fremhæver Skade i 1932, at sådanne opgørelser har spillet en rolle ved krigsgældsforhandlingerne, og at de øjeblikkelige planøkonomiske tendenser sandsynligvis yderligere vil øge presset for sådanne tal. Skades eget formål er dog begrænset til "at udlede de enkelte erhvervs og andre samfundsfunktioners andel i tilvejebringelsen af samfundets fornødenheder". Velkendte toner fra kampen mellem by og land, og Skades konklusioner i den første artikel fra 1928 refererer direkte til den gamle diskussion mellem Foss og Sonne. Et hovedresultat er således "den overvægt. industri- og håndværkererhvervene har opnået over for landbruget i 1924-26 i forhold til begge de tidligere opgørelser". Siden 1920 havde Skade haft et bijob som medarbejder ved den årlige Dansk Industriberetning, udgivet af Industrirådet (Industriforeningen i København). På denne baggrund virker det forståeligt, at Adolph Jensen i 1928 søgte at nedtone ambitionerne og kun gav beregningerne for industrien et officielt stempel.

Fagligt virker H.N. Skade navnlig inspireret af den ungarske professor Friedrich von Fellner, der er mest kendt for sin artikel "Das Volkseinkommen Österreichs und Ungarns", *Statistische Monatschrift*, XXI. årg., 1916, s. 485-609. Fellner var en ivrig talsmand for nationalindkomstberegninger på Det Internationale Statistiske Instituts møder.¹³ Med hensyn til den anvendte metode og definitionerne henviser Skade i 1932 til Wilh. Winklers artikel om "Volkseinkommen" i *Handwörterbuch der Staatswissenschaft*, 4. udg. I praktiske sammenhænge som fx afskrivningskvoter benytter han i 1928 overvejende den engelske og hollandske produktionsstatistik.

Med Skades artikler fik de danske nationalindkomstberegninger metodisk og resultatmæssigt stort set deres nuværende udseende. Ligesom Fellner søger han i princippet at gennemføre en produktionsstatistisk beregning, eller med datidens sprogbrug efter "den reale metode". De benyttede begreber svarer gennemgående til de i dag benyttede omend ofte med lidt andre navne.¹⁴ Også spørgsmålet om faktorpriser og om forholdet til udlandet bliver taget op. I forlængelse af Fellner (og Adam Smith) mener han dog, at

13. Da jeg i midten af 1970'erne spurgte H.N. Skade om hans inspiration til pionerartiklerne om Danmarks nationalindkomst, henviste han til "nogle østrigske undersøgelser".

14. Nettoproduktværdien (produktionsværdien) minus råstoffer og emballage kalder Skade for værditilvæksten, hvorefter forædlingsværdien fremkommer ved at fratække hjælpestoffer og afskrivninger fra værditilvæksten. Næsten samtidig fremlagde Thorkild Kristensen (1930) et veludviklet begrebsapparat for den indkomststatistiske metode ("personlige metode").

kun de produktive tjenesteydelser, som anvendes i vareproduktionens tjeneste, i princippet bør medtages. I praksis vælger han imidlertid at medtage alle "immaterielle tjenesteydelser".

For industrien er hovedmaterialet Statistisk Departements produktions- og udenrigshandelsstatistik, der suppleres med oplysninger fra Erhvervstællingen i 1925. For den mere summariske beregning over håndværket søger han at kombinere skattestatistikken med Erhvervstællingens omsætningsoplysninger, altså en delvis indkomststatistisk beregning. For landbruget, der er inkl. mejerier og slagterier, udnytter han udenrigshandelsstatistikken, kreaturtællingerne, mejeristatistikken, Det landøkonomiske Driftsbureaus årsberetninger m.v. Også for de øvrige erhverv søger han at komme igennem med produktionsstatistiske beregninger. For handelen og de "immaterielle tjenesteydelser" må han dog falde tilbage på indkomst- og skattestatistikken.

Skades hovedformål var at sammenligne de forskellige erhverv og især landbrug over for industri og håndværk. Selv i 1932 er han så forsigtig, at han principielt undlader at addere tallene til en samlet nationalindkomst. Det giver bl.a. den fordel, at han uden problemer kan anføre et samlet tal for husgerning, der domineres af en post på hele 700 mio. kr. for husmoderarbejde. Skades resultater for de enkelte erhverv svarer stort set til de benyttede for perioden også i dag. Det er ikke overraskende, idet de forskellige forfattere enten direkte eller via H.C. Jørgensens undersøgelse over 1920erne er stærkt påvirkede af Skades beregningsmetoder og resultater (Jørgensen, 1946). Skade anvendte ikke selv sine resultater til eksplicit at belyse tidens andet hovedstridspunkt skattesnyderiet. Hurtigt udnyttede andre, som fx Th. Kristensen, dog denne oplagte mulighed (Kristensen, 1930).

Statistisk Departement og Viggo Kampmann

Næste gang lå initiativet hos Statistisk Departement. Den officielle historie (ved Rigsmor Skade) fortæller, at Departementet i midten af 1930erne tog spørgsmålet om udarbejdelsen af rationelle nationalindkomstberegninger op til nærmere overvejelse, dels på baggrund af at de publicerede nationalindtægter havde et for lavt niveau, dels som følge af et skift i den økonomiske teori over mod sammenhængen mellem beskæftigelse, investering, konsum og nationalindkomst (Det statistiske Departement, 1951a, 89). For en moderne læser lyder dette som Keynes. Det var dog ikke derfra inspirationen kom.

Da Viggo Kampmann i juni 1939 redegjorde for den igangværende nationalindkomstundersøgelse på Det nordiske Statistikermøde i Oslo, fortalte han, at Departementet var begyndt på undersøgelsen for godt et års tid siden, og at baggrunden dels lå i diskussionen om skattetrykkets størrelse, dels i ønsket om en mere detaljeret konjunkturstatistik (Beretning, 1940, 131-41). Det første var den gamle kending skattesnyderiet. Hvis der lå økonomisk teori bag det andet punkt, har det højest drejet sig om Stockholm-skolen. I sin omtale af de foreløbige resultater koncentrerede Kampmann sig ligeledes om

de to traditionelle temaer, 1) erhvervsudviklingen med hovedvægten på forholdet mellem industri og landbrug, og 2) skattesnyderiet, selv om der også blev plads til et lille afsnit om investeringernes svingninger over konjunkturerne.

I Kampmanns foredrag i Nationaløkonomisk Forening i okt. 1942, var det de samme to temaer, som fik den fyldigste behandling (Kampmann, 1942).¹⁵ Denne gang gjorde han dog også en del ud af forbruget og af finanspolitikens virkninger. Det sidste med henvisning Kjeld Philips nyligt udkomne, af Keynes inspirerede disputats. Aktuelt fremhævede Kampmann i sin indledning, at der i de krigsførende lande var en betydelig interesse for at få et totalt udtryk for nationernes økonomiske virksomhed. Som tiden gik, satte nye forhold og nye teorier deres præg på arbejdet.

Det ikke voldsomt højt prioriterede arbejde blev overladt til to helt unge sekretærer, cand.polit'erne Viggo Villadsen og Viggo Kampmann. Undersøgelsen var næsten færdig i 1939, da arbejdet blev afbrudt af krigens udbrud. Kampmann fik andre statistiske gøremål, mens Villadsen overgik til anden virksomhed. Et stykke tid efter genoptog Kampmann arbejdet med at færdiggøre undersøgelsen, der i slutningen af 1942 stod umiddelbart over for at skulle publiceres. Når dette ikke skete, lå årsagen formentlig i, at materialet nærmest ville være en gave til den tyske besættelsesmagt.¹⁶ Foreløbige resultater af den danske undersøgelse blev publiceret i *Statistiske Efterretninger* i 1945 (Det statistiske Departement, 1945), mens den endelige publikation først kom i 1948, efter at Kjeld Bjerke havde foretaget den endelige afpudsning (Det statistiske Departement, 1948). Den lange tilblivelsesperiode med skiftende medarbejdere gør det vanskeligt at få hold på kronologien og de egentlige faderskaber.¹⁷

I det hele havde resultatet et ganske moderne præg. I forlængelse af H.N. Skade og den store svenske undersøgelse af Erik Lindahl m.fl. af Sveriges nationalindkomst 1861-1930 valgte Villadsen og Kampmann at tage udgangspunkt i den produktionsstatistiske metode (Lindahl, 1937). For de liberale erhverv var det dog nødvendigt at ty til indkomststatistikken. Det begrebsmæssige og teoretiske forbillende blev hentet fra Lindahl m.fl. (Beretning, 1940, 132). Den endelige publikation indeholdt en efter datidens forhold imponerende række af serier for perioden 1930-39, der ikke blot omfattede netto-

15. At kampen mellem landbrug og industri også udgjorde en del af baggrunden for arbejdet i slutningen af 1930'erne fremgår iøvrigt af departementets chef, Einar Cohn, der i sin omtale af nationalindkomstberegningerne direkte henviser til den 35 år gamle diskussion mellem Foss og Sonne (Det statistiske Departement, 1949, 37).

16. Tanken er ikke utopisk. De første, moderne nationalindkomstberegninger i Norge var et indirekte resultat af Quislingregeringens ønske om at få et skøn over krigsomkostningernes betydning for den norske økonomi (Aukrust, 1992, 21).

17. I 1943 publicerede Haldor Topsøe en detaljeret redegørelse for Danmarks produktionsliv 1934-36 stort set på det samme materialegrundlag og med langt hen samme sigte og begrebsapparat. Da Topsøe imidlertid i forlængelse af ældre økonomisk teori kun medtager de primære og sekundære erhverv samt transportområdet, skal hans arbejde, der iøvrigt er et næsten ekstremt eksempel på landbrug-industri diskussionen, ikke omtales nærmere her (Topsøe, 1943).

og bruttonationalproduktet for de enkelte hovederhverv inkl. værdien af husligt arbejde i eget hjem, men også en fordeling af anvendelsen på konsum og investering, en detaljeret redegørelse for det offentlige virksomhed og over forholdet til udlandet, for nationalproduktet i såvel markedspriser som faktorpriser, o.s.v. Ja endog – formentligt ret sent tilkomme – bidrag om nationalregnskabet i 1939 og summariske tal for nationalbudgettet i 1939. Til gengæld var tallene for krigsårene (1940-46) knapt så imponerende. Her drejede det sig blot om summariske tal, der på grundlag af oplysningerne om indkomstansættelserne 1939-46 var kædet sammen med nationalindkomsten i 1939 (Det statistiske Departement, 1948).

I to henseender betød de store serier fra 1930erne væsentlige udvidelser i forhold til det svenske forbillede. Den vigtigste bestod i detaljerede input-output tabeller. Baggrunden herfor lå i forlængelse af den produktionsstatistiske tradition og det svenske studies bestræbelser for at bestemme den samlede konsumtion og kapitaldannelse. I Danmark blev ideen ført videre til udarbejdelse og publicering af egentlige input-output tabeller, der for hvert år i 1930erne viste udvekslingen mellem de forskellige hovederhverv. Internationalt drejer det sig formentligt om de første systematisk og løbende udarbejdede input-output tabeller (Aukrust, 1992, 20). Ud over selve resultatet repræsenterede tabellerne en gennemgående metode til udarbejdelse af nationalindkomsttal. Hovedideen fremgår af Kampmanns omtale i 1942:

For at nå fra bruttoproduktionsværdien til indkomsten må fradrages værdien af de i produktionen anvendte goder; denne kan findes direkte ved driftsstatistiske beregninger for hvert erhverv eller indirekte ved en opdeling af produktionsværdierne efter anvendelse. Ved den sidstnævnte metode opnås tillige, at konsum og investering fremkommer som en rest, nemlig den del af produktionsværdien, der enten slet ikke anvendes i produktionen, idet den går direkte til konsum, eller som bygninger og maskiner først anvendes efterhånden i produktionen [Kampmann, 1942, 370].

Nordmændene var i 1946 i København for at sætte sig ind i metoden, som de derefter arbejdede videre med (Aukrust, 1992, 25). Efterhånden har den fundet almindelig udbredelse i form af den såkaldte "commodity-flow" tilgang, som danske statistikere fortsat har bidraget væsentligt til at videreudvikle (Danmarks Statistik, 1986). I et historisk perspektiv er det interessant, at metoden er et ægte barn af kampen mellem land og by om industrien og landbrugets relative betydning og deres gensidige afhængighed (Bjerke m.fl., 1956, 235). De tidlige danske input-output tabeller bidrog også til, at danske forskere var blandt de første, som arbejdede med input-output tabeller som økonomisk analyseredskab, kulminerende med P. Nørregaard Rasmussens disputats i 1956 (Nørregaard Rasmussen, 1956).

Den anden større udvidelse gjaldt fastprisberegningerne. Mens den svenske undersøgelse udelukkende arbejdede med løbende priser, blev alle hovedserier i Danmark desuden fremlagt i 1935-priser. Endnu i 1942 tyede Kampmann til en gennemgående deflatering med detailpristallet (Kampmann, 1942). Princippet var ikke nyt, fx havde Ejnar Lomholt i 1936 benyttet samme metode til at omregne "nationalindtægterne" 1920-29 til "realindtægter" (Lomholt, 1936). I den endelige publikation blev de enkelte serier imidlertid deflateret ved hjælp af et stort antal sektorpristal for de enkelte hovederhverv, konsumet, investeringerne o.s.v. Formentlig stod Kjeld Bjerke bag denne ganske avancerede metode og dette store arbejde.

Slutningen af 1930'erne så begyndelsen til et tættere internationalt samarbejde omkring nationalindkomstberegninger, der i stigende grad blev kædet sammen med den nye økonomiske teori. I Danmark blev Viggo Kampmann i 1939 sendt til det nordiske statistikermøde i Oslo som dansk koreferent på sessionen om nationalindkomststatistik. Professor Erik Lindahl holdt indledningsforedraget, mens den norske koreferent var professor Ragnar Frisch, der på mødet fremlagde sine originale tanker om et egentligt nationalregnskabssystem. Duperet af det fornemme selskab måtte unge Kampmann have skrivemaskinen med hjem, og Cohn love de andre høje herrer i departementet at se indlægget igennem (Kampmann, 1971, 45). Mødet blev indledningen til et tæt nordisk samarbejde om nationalindkomstberegninger. Samme år (1939) blev spørgsmålet om nationalindkomstberegningernes internationale sammenlignelighed taget op i bredere regi af Folkeforbundets Statistiske Komité, men arbejdet blev afbrudt af krigen (Kendrick, 1968).

"The New Look". Bjerke, Milhøj og Hansen

Efter 2. verdenskrig kom nationalindkomstberegninger for alvor i centrum. I en sådan grad at ekspeditionssekretær i Statistisk Departement, Kjeld Bjerke, i 1948 karakteriserede nationalindkomsten med sine aflæggere nationalregnskabet og nationalbudgettet som statistikkens "New Look" (Bjerke, 1948). Som fremhævet af Kampmann øgede 2. verdenskrig den politiske interesse for nationalindkomstberegninger. Med ændret tyngdepunkt fortsatte interessen under genopbygningsperioden. De grundlæggende tankegange lå på linje med den nu dominerende keynesianske teori og denne teoris politiske budskab om en øget offentlig styring. Allerede i april samme år havde Viggo Kampmann, der i mellemtiden var blevet leder af det nyoprettede Økonomiske Sekretariat, fortalt medlemmerne af Nationaløkonomisk Forening om arbejdet med et nationalbudget for 1948, som centraladministrationen sammen med Statistisk Departement havde været i gang med at udarbejde siden årsskiftet (Kampmann, 1948).

Det hektiske nationalregnskabsarbejde havde samtidig en international baggrund, der med Danmarks deltagelse i Marshallplanen og OEEC efterhånden fik karakter af direkte

krav. Specialister fra OEEC mødte i flere omgange op i København og checkede arbejdet.¹⁸ I 1947 oprettedes "International Association for Research in Income and Wealth", (IARIW), efter amerikansk model. Samme år blev Folkeforbundets forslag til en international standardisering, der havde Richard Stone som hovedforfatter, publiceret i FN's regi (United Nations, 1947). I 1950-52 publicerede OEEC et standardiseringssystem (SSNA), og i 1953 fulgte FN's første officielle standard, det såkaldte SNA system (OEEC, 1950 og 1952, og United Nations, 1953). OEEC's og FN's systemer havde stærke lighedspunkter, hovedmanden bag begge var Richard Stone (Kendrick, 1970).¹⁹

Da Statistisk Departement i 1951 udsendte sin næste store publikation om Nationalproduktet og nationalindkomsten 1946-49, udarbejdet af Kjeld Bjerke og Poul Milhøj, var det angloamerikanske præg dog endnu begrænset (Det statistiske Departement, 1951b). Ganske vist indeholdt værket som i 1948 en oversigt over nationalregnskabet, hvortil kom en lidt større vægt på bruttobegrebet og en omtale af de enkelte sektors konti, men ellers lå publikationen stort set i forlængelse af den foregående, med nogle tilpasninger til den nordiske terminologi som vigtigste ændring (Det statistiske Departement, 1951b, 18-19). Arbejdet omfattede en nyberegning fra grunden for de forskellige erhverv, mens fastprisberegningen byggede videre på det foregående arbejdes 1935-priser. Input-output analysen indskænkede sig til en detaljeret tabel for 1946.

Til gengæld var Økonomisk Sekretariat hurtige til at følge OEEC-systemet. Allerede nationalbudgetterne for 1949 og 1950 benyttede "the Simplified System".²⁰ I 1950/51 var Kurt Hansen fra Det økonomiske Sekretariat desuden på et længere OEEC-studieophold hos Richard Stone i Cambridge, hvor han fik lært den angloamerikanske tilgang og i en større publikation rettede de danske opgørelser ind efter OEEC-systemet (OEEC, 1951). Danmark var det første af en række lande, som blev taget under behandling på denne, noget hårdhændede måde. I forlængelse heraf gennemførte Kurt Hansen omkodningen af statsregnskabs drifts- og kapitalkonti.

Først med publikationen fra 1955 om Nationalindkomsten (National Accounting) 1938, 1947-54 (Poul Milhøj) blev den officielle statistik for alvor indrettet og omstruktureret efter FN og OEEC's system, med ganske få undtagelser (Det statistiske Departement, 1955). Arbejdet omfattede noget nær en nyberegning af de ældre serier, især som følge af den nyligt publicerede erhvervstælling for 1948. Fastprisberegningen benyttede nu 1949 som basisår. Den ældre tradition blev fulgt op med detaljerede input-output tabeller for 1947 og 1949. Opgørelserne blev i de følgende år løbende ajourført i Statisti-

18. Med departementchef Einar Cohns ord: "... krav såvel indefra som fra efterkrigsårenes internationale økonomiske samarbejde nødvendiggjorde, at vi kunne opstille et nationalregnskab" (Cohn, 1950). Oplysningen om de amerikanske specialister skyldes Poul Milhøj.

19. Fremtrædende nordiske statistikere, som Kjeld Bjerke, Odd Aukrust og Ingvar Ohlsson, søgte uden held at påvirke OEEC-systemet i skandinavisk retning i 1950 (Aukrust, 1992).

20. Opgaven med disse hovedtal var også mindre end en fuldstændig omlægning af det detaljerede nationalregnskab.

ske Efterretninger. I 1962 kom den næste opsamlende publikation (Leo Meyer) med nye og reviderede nationalregnskabstal for 1938 og 1947-1960 (Det statistiske Departement, 1962). Deflateringen er i 1955-priser, og for 1953 bringes en detaljeret input-output tabel. Den løbende publicering i Statistiske Efterretninger efter dette system fortsatte til og med 1976, for de sidste 6 år dog med foreløbige tal.²¹

Økonometriske beregninger og modelbygninger krævede imidlertid et mere udbygget system, og i 1968 udsendte FN nye retningslinjer (Ny SNA), der var udarbejdet i samarbejde med OECD og derfor erstattede begge de to tidligere (United Nations, 1968). Det nye system betød en vis tilpasning til den skandinaviske tradition bl.a. ved at omfatte industrielle produktionsberegninger og input-output tabeller (Aukrust, 1992, 48). Det første resultat af arbejdet med overgangen til det nye system, der blev ledet af nuværende kontorchef Bent Thage, var udsendelsen af input-output tabellen for 1966 i 1973 (Thage, 1978, og Danmarks Statistik, 1973). I 1983 udkom den første årspublikation, der indeholdt nye og reviderede tal for 1966-81 efter det nye system (Danmarks Statistik, 1983). Samtidig gik Danmarks Statistik i gang med et stadigt pågående arbejde med at revidere beregningerne tilbage til 1947. Siden 1983 er tallene for de seneste år løbende ajourført i årspublikationen.

I løbet af en kort årrække efter 2. verdenskrig blev nationalregnskabsberegninger således en etableret del af den officielle statistikproduktion og et grundlag for de løbende økonomisk politiske beslutninger. Samtidigt skete der en international standardisering omkring SNA-systemet. De danske beregninger beholdt dog et vist nationalt og nordisk præg, især karakteriseret ved den produktionsstatistiske opbygning, input-output tabellerne og commodity flow tilgangen, der i et vist omfang blev optaget i det nye SNA system fra 1968. Træk som alle havde rødder tilbage til kampen mellem land og by, mellem landbrug og industri. Den store interesse for nationalregnskaber omkring 1950 førte også til udarbejdelsen af de første historiske nationalindkomstberegninger, begyndende med H.C. Jørgensens serier for 1920'erne i 1946, Cohns grove beregning for 1870 og 1905 i 1949, og foreløbigt kulminerende med Kjeld Bjerke og Niels Ussings årlige serier for hele perioden 1870-1950 i 1955-58 (Jørgensen, 1946, Cohn, 1949, Bjerke, 1955, og Bjerke og Ussing, 1959).

21. Statistiske Efterretninger nr. 79, 1972, bringer et samlet tabelsæt for 1960-69 (Danmarks Statistik, 1972, og 1985, 25). Leo Meyer (1969) giver en oversigt over nationalregnskabsstatistikken frem til 1969.

Litteratur

- Aukrust, Odd. 1992. The Scandinavian contribution to national accounting, Discussion Paper, no. 73, Central Bureau of Statistics, Oslo.
- Bang, Im. 1918. De stigende indtægter under krigen, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*: 225-52.
- Beretning. 1940. *Beretning om Det 3. nordiske statistikermøde i Oslo 1939*. Oslo.
- Bjerke, K. 1948. Nationalindkomst, nationalregnskab og nationalbudget, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*: 227-39.
- Bjerke, K. 1955. The National Product of Denmark, 1870-1952. I Simon Kuznets

ske Efterretninger. I 1962 kom den næste opsamlende publikation (Leo Meyer) med nye og reviderede nationalregnskabstal for 1938 og 1947-1960 (Det statistiske Departement, 1962). Deflateringen er i 1955-priser, og for 1953 bringes en detaljeret input-output tabel. Den løbende publicering i Statistiske Efterretninger efter dette system fortsatte til og med 1976, for de sidste 6 år dog med foreløbige tal.²¹

Økonometriske beregninger og modelbygninger krævede imidlertid et mere udbygget system, og i 1968 udsendte FN nye retningslinjer (Ny SNA), der var udarbejdet i samarbejde med OECD og derfor erstattede begge de to tidligere (United Nations, 1968). Det nye system betød en vis tilpasning til den skandinaviske tradition bl.a. ved at omfatte industrielle produktionsberegninger og input-output tabeller (Aukrust, 1992, 48). Det første resultat af arbejdet med overgangen til det nye system, der blev ledet af nuværende kontorchef Bent Thage, var udsendelsen af input-output tabellen for 1966 i 1973 (Thage, 1978, og Danmarks Statistik, 1973). I 1983 udkom den første årspublikation, der indeholdt nye og reviderede tal for 1966-81 efter det nye system (Danmarks Statistik, 1983). Samtidig gik Danmarks Statistik i gang med et stadigt pågående arbejde med at revidere beregningerne tilbage til 1947. Siden 1983 er tallene for de seneste år løbende ajourført i årspublikationen.

I løbet af en kort årrække efter 2. verdenskrig blev nationalregnskabsberegninger således en etableret del af den officielle statistikproduktion og et grundlag for de løbende økonomisk politiske beslutninger. Samtidigt skete der en international standardisering omkring SNA-systemet. De danske beregninger beholdt dog et vist nationalt og nordisk præg, især karakteriseret ved den produktionsstatistiske opbygning, input-output tabellerne og commodity flow tilgangen, der i et vist omfang blev optaget i det nye SNA system fra 1968. Træk som alle havde rødder tilbage til kampen mellem land og by, mellem landbrug og industri. Den store interesse for nationalregnskaber omkring 1950 førte også til udarbejdelsen af de første historiske nationalindkomstberegninger, begyndende med H.C. Jørgensens serier for 1920'erne i 1946, Cohns grove beregning for 1870 og 1905 i 1949, og foreløbigt kulminerende med Kjeld Bjerke og Niels Ussings årlige serier for hele perioden 1870-1950 i 1955-58 (Jørgensen, 1946, Cohn, 1949, Bjerke, 1955, og Bjerke og Ussing, 1959).

21. Statistiske Efterretninger nr. 79, 1972, bringer et samlet tabelsæt for 1960-69 (Danmarks Statistik, 1972, og 1985, 25). Leo Meyer (1969) giver en oversigt over nationalregnskabsstatistikken frem til 1969.

Litteratur

- Aukrust, Odd. 1992. The Scandinavian contribution to national accounting, Discussion Paper, no. 73, Central Bureau of Statistics, Oslo.
- Bang, Im. 1918. De stigende indtægter under krigen, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*: 225-52.
- Beretning. 1940. *Beretning om Det 3. nordiske statistikermøde i Oslo 1939*. Oslo.
- Bjerke, K. 1948. Nationalindkomst, nationalregnskab og nationalbudget, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*: 227-39.
- Bjerke, K. 1955. The National Product of Denmark, 1870-1952. I Simon Kuznets

- (red.): *Income and Wealth, Series V*, London, s. 123-51.
- Bjerke, K., Milhøj, P. og Nørregaard Rasmussen, P. 1956. National Experiences. Denmark. I Tibor Barna (red.): *The Structural Interdependence of the Economy. Proceedings of an International conference on input-output analysis. Varenna 1954*, New York, s. 235-57.
- Bjerke, K. og Ussing, N. 1958. *Studier over Danmarks Nationalprodukt 1870-1950*. Kbh.
- Cohn, E. 1949-50. Nationalindkomstens fordeling mellem samfundsgrupper, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*: 369-80, og 1950: 214-16.
- Danmarks Statistik. 1972. Nationalregnskabsstatistik 1960-1971. *Statistiske Efterretninger*, nr. 79. Kbh.
- Danmarks Statistik. 1973. Input-output tabeller for Danmark 1966. *Statistiske Undersøgelser*, nr. 30 og 31. Kbh.
- Danmarks Statistik. 1983. *Nationalregnskabsstatistik 1966-1981*. Kbh.
- Danmarks Statistik. 1985. *Nationalregnskabsstatistik 1983*. Kbh.
- Danmarks Statistik. 1986. Bent Thage: Commodity flow systems and construction of input-output tables in Denmark. *Arbejdsnotat* nr. 19. Kbh.
- Danmarks Statistik. 1989. *Nationalregnskabsstatistik 1987*. Kbh.
- Danmarks Statistik. 1992. Kim Abildgren: Konstruktion af en input-output tabel for Danmark 1934. *Arbejdsnotat* nr. 36. Kbh.
- Det statistiske Departement. 1945. Nationalindkomsten 1930-44. *Statistiske Efterretninger*, nr. 52. Kbh.
- Det statistiske Departement. 1948. Nationalproduktet og nationalindkomsten 1930-46. *Statistiske Meddelelser*, 4.129.5. Kbh.
- Det statistiske Departement. 1948a. Nationalprodukt og nationalindkomst 1946 og 1947. *Statistiske Efterretninger*, nr. 25, Kbh., 203-10.
- Det statistiske Departement. 1949. Samfundet og statistikken. *Statistiske Meddelelser* 4. 139.1. Kbh.
- Det statistiske Departement. 1951a. Det Statistiske Departement 1920-1950. *Statistiske Meddelelser*, 4.139.4. Kbh.
- Det statistiske Departement. 1951b. Nationalproduktet og nationalindkomsten 1946-49. *Statistiske Meddelelser*, 4.140.2. Kbh.
- Det statistiske Departement. 1954. De nordiske statistikmøder i København juni 1952, *Statistiske Meddelelser*, 4.152.2. Kbh.
- Det statistiske Departement. 1955. Nationalregnskabsstatistik 1947-1954. *Statistiske Meddelelser*, 4.160.2. Kbh.
- Det statistiske Departement 1962. Nationalregnskabsstatistik 1938 og 1947-1960. *Statistiske Undersøgelser* nr. 7. Kbh.
- Falbe-Hansen, V. 1873. Danmarks nationalformue, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*: 389-437.
- Falbe-Hansen, V. 1885a. Nationens formue. I V. Falbe-Hansen og Will. Scharling: *Danmarks Statistik*, 1. bd., Kbh., s. 683-719.
- Falbe-Hansen, V. 1885b. Skitse af formuens fremvækst i Danmark i indeværende århundrede, *Nordisk Tidsskrift*: 596-609.
- Falbe-Hansen, V. 1891. Nationens formue. I V. Falbe-Hansen og Will. Scharling: *Danmarks Statistik, Supplementbind*, Kbh.
- Finanstidende. 1979. Udviklingen i Danmarks nationalformue 1950-1978, *Finanstidende*, 64. årg.: 967-69, 989-94. 1009-12, 1029-32, og 1050-52.
- Foss, A. 1907. Danmarks betingelser som industriland, *Ingeniøren*: 227-40.
- Foss, A. 1912. *Danmark som industriland*. Kbh.
- Hansen, Sv.Aa. 1972-74. *Økonomisk vækst i Danmark*, I-II. Kbh.
- Hjerppe, Riitta. 1989. *The Finnish Economy 1860-1985*. Helsinki.
- Jensen, A. 1928. Om beregning af forædlingsværdien, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*: 120-28.
- Jørgensen, H.C. 1946. *Hvor stor en del af indtægten unddrager skattesnyderne det offentlige?* Kbh.
- Kampmann, V. 1942. Danmarks nationalindkomst i trediveerne, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*: 367-84.
- Kampmann, V. 1948. Nationalbudgettet og vore økonomiske problemer, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*: 21-36.
- Kampmann, V. 1971. *Mit forhenværende liv –*

- i glimt*, Kbh.
- Kendrick, J.W. 1968. National Income and Product accounts. I *International Encyclopedia of the Social Sciences*, vol. 11, New York, s. 19-34.
- Kendrick, J.W. 1970. The Historical Development of National-Income Accounts, *History of Political Economy*: 284-315.
- Kristensen, Thorkil. 1930. *Danmarks driftsregnskab*. 1930.
- Kristensen, K.J. 1932. Landmændenes indtægter og skatter i de sidste ti år, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*: 101-12.
- Kærgård, N. 1991. *Økonomisk vækst*. Kbh.
- Lindahl, E., Dahlgren, E. og Karin Kock. 1937. *National Income of Sweden, 1861-1930*. London.
- Lomholt, E. 1936. Konjunkturer og total købekraft 1920-29. Kbh.
- Meyer, L. 1969. Nationalregnskabsstatistik. I N.V. Skak-Nielsen (red.): *Udviklingslinjer i statistikproduktionen*, Kbh., s. 17-28.
- Milhøj, P. 1961. *Danmarks statistik*. 1. del. Kbh.
- Milhøj, P. 1972. *Erhvervsstruktur og nationalindkomst*. Kbh.
- Mulhall, M.G. 1880. *The Progress of the World*. London.
- Mulhall, M.G. 1885. *History of Prices since the year 1850*. London.
- Mulhall, M.G. 1892. *The Dictionary of Statistics*. London.
- Mulhall, M.G. 1899. *The Dictionary of Statistics*. 4. udg. London.
- Nørregaard Rasmussen, P. 1956. *Studies in intersectoral relations*. Kbh. OEEC. 1950. *A simplified system of national accounts*. Paris.
- OEEC. 1951. *National Account Studies. Denmark*. Paris.
- OEEC. 1952. *A standardised system of national accounts*. Paris.
- Pedersen, J. 1938. *En undersøgelse af indtægtssvingningerne i landbruget i perioden 1922-36*. Kbh.
- Platt, D.C.M. 1989. *Mickey Mouse Numbers in World History*. London.
- Scharling, W. 1885. Nationalindkomst – arbejds løn. I V. Falbe-Hansen og Will. Scharling: *Danmarks Statistik*, 1. bd., Kbh., s. 756-82.
- Scharling, W. 1891. Nationalindkomst og arbejds løn. I V. Falbe-Hansen og Will. Scharling: *Danmarks Statistik, Supplementbind*, Kbh.
- Skade, H.N. 1928. Industriens og landbrugets forædlingsværdi i årene 1924-26, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*: 129-49.
- Skade, H.N. 1932. Erhvervenes samfundsmæssige udbytte, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*: 113-45.
- Sonne, Chr. 1914. Danmark som landbrugsland, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*: 1-56.
- Statistisk Bureau. 1906. *Statistisk Tabelværk*, 5 rk. Litra E nr. 4. Kbh.
- Statistisk Bureau. 1912. *Statistisk Tabelværk*, 5 rk. Litra E nr. 7. Kbh.
- Studenski, P. 1958. *The Income of Nations*, I-II New York.
- Thage, B. 1978. Det nye danske nationalregnskab, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 231-49.
- Topsøe, Haldor. 1943. *Danmarks produktionsliv*. Kbh.
- United Nations. 1947. *Measurement of National Income and the Construction of National Accounts*, Studies and Reports on Statistical Methods, no. 7. Geneve.
- United Nations. 1953. *A system of national accounts*, Studies in Methods, series F, no. 2. New York.
- United Nations. 1968. *A system of national accounts*. Series F, no. 2, Rev. New York.
- Viby Mogensen, G. 1987. *Historie og økonomi*. Kbh.
- Warming, J. 1913. *Håndbog i Danmarks statistik*. Kbh.
- Warming, J. 1920. *Lærebog i Danmarks statistik*. Kbh.
- Warming, J. 1930. *Danmarks erhvervs- og samfundsliv*. Kbh.
- Wulff, J. 1906. Interesfefællesskabet mellem landbrug og industri, *Tidsskrift for Industri*: 237-48.
- Økonomiske Efterkrigsproblemer. 1945. *Betænkning afgivet af Finansministeriets udvalg af 30. januar 1943*, 2. Del. Kbh.
- Økonomiske Råd, Det. 1968. *Indkomststatistik 1968*. Kbh.